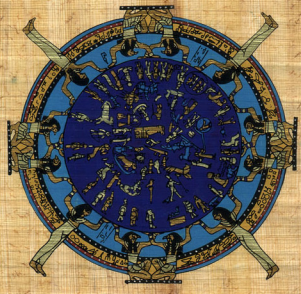

KIPTİLER

İzzettin ARTOKÇA

KIPTİLER

İzzettin ARTOKÇA
Ankara – 2013

KIPTİLER

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. KIPTİ TARİHİ	4
2. KIPTİ MEDENİYETİ	8
A. Takvim/Zaman Hesaplamaları	8
B. Eczacılık	9
C. Diğer Sanatlar.....	9
3. KIPTİ HİRİSTİYANLIĞI	10
A. Kıptî Hıristiyanlığının Tarihsel Gelişimi	10
B. Kıptî İnanç Yapısı.....	12
4. KIPTİLERİN SİYASİ SERÜVENİ ve KIPTİ SORUNU	15
A. Kıptîlerin Genel Durumu	15
B. Kıptîlerin Hukukî Durumları.....	15
C. Kıptîlerin Siyasî Durumu.....	17
D. Devrimin Öncesinde ve Sonrasında Yaşanan Şiddet Olayları.....	20
E. Devrim Sonrasında Kıptîlerin Durumu	22
5. SONUÇ	24
KAYNAKÇA	25

KIPTİLER

GİRİŞ

Orta Doğu coğrafyası, 2010 yılının aralık ayından bu yana Tunus ile başlayan, günümüzde de tüm şiddetiyle Suriye’de devam eden devrim süreçlerinin etkisiyle hızlı bir değişim ve dönüşüm iklimine girmiştir. Küresel ve yerel aktörlerin her birini iç ve dış politika bağlamında güçlü bir şekilde etkileyen ve birçok entellektüel tarafından “Arap Baharı” olarak nitelendirilen bu tarihî değişim süreci, Orta Doğu’nun çok-etnili, çok-dinli, çok-mezhepli, çok-kültürlü yapılarını ve bu yapılarının unsurlarını da etkilemiş bulunmaktadır. Özellikle, I. Dünya Savaşı sonrasında ulus-devletlerin kurulması aşamasında ve kurulmasının hemen akabinde ortaya çıkan “azınlıklar sorunu”, 21. yüzyılda da çözülmeyi bekleyen bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim azınlıklar, Suriye gibi ülkelerde yönetimdeki hâkim unsur iken, Lübnan gibi ülkelerde iktidarı paylaşan unsur, Mısır gibi ülkelerde ise politik açıdan zayıf bırakılmış bir unsur olarak öne çıkmaktadırlar.

Bu yazının konusu, Orta Doğu ve Afrika’nın en eski halklarından olmasının yanı sıra, Mısır’ın da otokton halklarından olan ve günümüz Mısır’ında da politik olarak aktifleşmeye, etkinliğini içeride ve dışarıda artırmaya çalışan Kıptilerin tarihsel, dinî ve siyasî açıdan analiz edilmesi olacaktır.

KIPTİLER

1. KIPTİ TARİHİ

Kıpti sözcüğü, kelime manası itibariyle antik Yunancada Mısırlı (Egyptian) anlamına gelen Aegyptos kelimesinin lafzî değişikliğe uğraması sonucunda ortaya çıkan bir sözcüktür. Aegyptos sözcüğü ise, Mısır'ın antik Memphis şehriyle bütünleştiği iddia edilen yaratıcı tanrı "Ptah'ın ruhunun tapınağı" anlamına gelen "Ha(t)-kap-tah" sözcüğünden türetilmiştir.¹ Bir diğer araştırmaya göre ise Kıptî kavramı, Hz. Nuh'un torunlarından biri olduğu rivayet edilen eski Mısır Kralı Kıpt'ın ya da Koptos'un adından gelmektedir.² Müslümanlar da, Mısır'ı fethettiklerinde buraya "dar-ül Kıbt" (Kıpti toprağı) adını vermişlerdir.³ Kıptînin terim anlamı ise; Mısırlılar veya Nil Deltası sakinleri, çocuklarını sünnet ettirdikleri için Yunanlıların bu topluma verdiği ad ve Mısır'da yaşayan Hıristiyan olmak üzere üç farklı anlama sahiptir.⁴

Bölgenin en eski ve yerleşik halklarından olan Kıptîler, binlerce yıldan bu yana Mısır'da, daha spesifik olarak nitelendirmek gerekirse Nil Vadisi'nde yaşamaktadırlar. Kıptîlerin ne zaman Nil Vadisi'ne geldikleri konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hami ya da Sami ırkına mensup olmadıkları, kendilerine münhasır bir Akdeniz toplumu oldukları da rivayetler arasındadır.⁵ Roma İmparatorluğu döneminde çeşitli etnik baskılara maruz bırakıldıkları ve M.S. 46 yılında Evanjelist St. Mark'ın yoğun misyonerlik faaliyetleri sonucunda tanassur edip Hıristiyanlığa geçtikleri anlaşılan Kıptîler⁶, bu tarihten itibaren Roma'nın Hıristiyanlığı din olarak kabul etmesinden çok önce bu dini kabul etmelerinden ötürü din eksenli baskıların mağduru olmuşlardır.⁷ 5.yy'da, Hz. İsa'nın doğası konusundaki görüş ayrılıkları ve Bizans'ın hakimiyetinde kalmak istememeleri nedeniyle Doğu Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmışlardır. Bu dönemden itibaren Bizanslılarla Kıptîler arasında başlayan yoğun mücadeleler, Müslüman orduların 7.yy'da Mısır'ı fethetmelerine dek sürmüştür. 451 yılında gerçekleşen Kalkedon trajedisi Kıpti tarihi için her zaman elim bir anı olarak hatırlanmaktadır. Kalkedon Savaşı'nda ve bu savaşın sonrasında,

1 Online Etymology Dictionary; (Erişim) http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=copt&searchmode=none ve http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=egypt&searchmode=none 17.05.13

2 Tandoğan, Ali; **Arap Baharı Sürecinde Mısır**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s.14.

3 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

4 Erdem, Mustafa; "Kıptî Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", **AÜSBF Dergisi**, Cilt: 36, Sayı: 1, Ankara, 1997, s.144.

5 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", **COPNET**, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

6 Purcell, Mark; "A Place For the Copts: Imagined Territory and Spatial Conflict in Egypt", **Cultural Geographies**, October 1998, s. 435.

7 Tandoğan; **a.g.e.**, s.14.

KIPTİLER

Bizanslılar, Mısır halkına zulmetmiş, itaatkâr olmamaları ve Grek egemenliğini kabul etmemeleri nedeniyle “inatçı, dik başlı” olarak nitelendirdikleri Kıptileri sindirerek, bütün yetkileri İskenderiye Patriği Apollinarius’a vermişlerdir.⁸ Kalkedon Savaşından sonra da Kıptiler ile Bizanslılar arasında sürekli krizler yaşanmıştır. Kıptiler, Müslümanların Mısır’ı fethetmesinden yaklaşık iki yüz yıl sonra Mısır’da azınlık durumuna düşmüşlerdir.⁹

Amr ibnül Âs’ın, 6 Nisan 641 Cuma günü Mısır’ı fethetmesiyle, Kıptilerin maruz kaldığı baskılar nihayete ermiştir. Yunanlılar ve İskenderiye Patriği Cyrus, Müslüman fatihlere teslim olmuşlardır. Amr ibnül Âs, Kıptî Patriği II. Benjamin’i saklandığı yerden çıkarmış, onurunu muhafaza ederek kendisine emân vermiş, aynı zamanda Yunanlıların kapattığı Kıptî kiliselerini kullanıma açmıştır. Bu gün Kıptiler tarafından “İyi Cuma” olarak nitelendirilmiştir. Müslümanlarla Bizans arasında yaşanan savaşta tarafsız kalan Kıptiler, Bizans dönemindeki “kul” statüsünden, Müslümanlar tarafından dinî özgürlükleri tanınmış birer “zımnî” statüsüne dikey geçiş yapmışlardır.¹⁰ Zımnî Kıptiler, belirli dönemlerde ödedikleri cizye karşılığında askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlar ve Müslümanların koruması altına girmişlerdir. Kimi araştırmacılar tarafından Hz. Ömer dönemi, Kıptilerin en rahat dönemi olarak nitelendirilmektedir. Hz. Ömer veya Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında çıkarılan bir emirnameyle “Hıristiyanların tanınması için elbise ve sarıklarının Müslümanlarınkinden başka bir renkte olması, ayırt edici bir bez kullanmaları ve ‘zunnar’ adı verilen bir kemer takmaları” emredilmiştir. Kıptî keşişleri, o özgürlük ve emniyet döneminin bir hatırası olarak günümüzde de kara sarık kullanma adetlerini sürdürmektedirler. Kıptiler; Emeviler ve Abbasiler döneminde de inanç hürriyetinden olabildiğince faydalanmışlardır. Eyyubiler döneminde Haçlılar tarafından gerçekleştirilen Haçlı seferleri nedeniyle Eyyubî idarecilerinin Kıptilere bakışı genel olarak olumsuz olmuştur. Hıristiyan olmaları nedeniyle Müslümanlar nezdinde negatif bir imaja sahip olan Kıptiler, aynı şekilde buna paralel olarak da Haçlılar tarafından “Hıristiyanlığın sapkın bir kolu”na mensup bir toplum olarak görülmeleri nedeniyle dost görülmemişlerdir.¹¹ Memlûklüler döneminde de inanç hürriyetlerinden faydalanan Kıptilerin, Memlûk idaresiyle araları, Kıptî Patriğinin Habeş yetkilileriyle yakın müstakil ilişkiler kurmasından ötürü bozulmuştur.¹²

1517 yılında Mısır’ın Osmanlılar tarafından fethedilmesi, Kıptiler açısından yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuş ve Kıptiler de tıpkı diğer milletler gibi Osmanlı Devleti’nin “millet sistemi” içerisindeki yerlerini almışlardır. Kıptiler, başta Maliye olmak üzere birçok idari teşkilatta da görev almışlardır.¹³

8 Atiya, Aziz S.; “The Copts and Christian Civilization”, COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

9 Purcell; a.g.m., s. 434.

10 Atiya, Aziz S.; “The Copts and Christian Civilization”, COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

11 Tandoğan; a.g.e., s.14.

12 Erdem; a.g.m., s.159-161.

13 Erdem, a.g.m., s.161.

KIPTİLER

On beşinci ve on altıncı yüzyıllardan başlayarak ilk nüfus sayınlarında gayrimüslim tebaa Hıristiyan, Ermeni ve Yahudi olarak sınıflandırılırken, Kıptî tebaa da başlarda ayrı bir sınıf olarak ayrılmıştır.¹⁴ Osmanlılar döneminde Kıptîler, Ortodoks Rumlar ile Gregoryen Ermeniler arasındaki nüfuz mücadelesinin bir parçası olmuşlardır. 506 yılında bağımsızlığını ilan eden Ermeni Patrikhanesine karşı Rum Patrikhanesi baskıcı bir tutum sergilemiştir. Osmanlı dönemine de aktarılan bu soruna, Osmanlı idaresi fermanlarla çözüm bulmaya çalışmıştır. 1556 yılında Kudüs Ermeni Patriğinin şikâyeti üzerine Ermenilerden talep edilen ekstra vergilerin Rum Patrikhanesine mensup Rumlardan alınması sağlanmıştır. Habeş, Kıptî ve Süryanî taifeleri, Osmanlı Devleti tarafından, Ermeni taifesinin hemmilletleri olarak görülmüştür. Osmanlı'nın bu tutumu Rum Patrikhanesini daha da sert politikalar izlemeye itmiş, böylece her iki toplum arasında bir denge oluşturulmuştur. 18.yy'da denge tekrar Rum Kilisesi lehine bozulmuş, 1733,1734 ve 1739 tarihli fermanlar Rum Kilisesi, Ermeni Kilisesinin sahip olduğu birtakım haklara sahip olmaya başlamıştır. Rum Kilisesi, bu dönemde de Ermeni Kilisesine bağlı Habeş, Kıptî ve Süryanilerin kendisine vergi ödemesi gerektiğine yönelik siyasî hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1850 tarihli fermanında da Habeş ve Kıptî Kiliselerinin Ermeni Patrikliğine bağlı olduğu ifade edilmiştir.¹⁵

Müslüman idaresi altında yüzlerce yıl boyunca yaşayan Kıptîler, iç ve dış nedenlerden ötürü diğer Hıristiyan toplumlarla bağlarını koparmışlardır, bu da diğer Hıristiyan toplumların, özellikle de Batılıların Kıptîlerden bîhaber olmasına neden olmuştur. Kıptîlere karşı bu ilgisizlik durumu 20.yy'ın ortalarına dek devam etmiştir. Arada geçen dönemde gerek Kıptîler gerekse de Hıristiyanlar açısından oldukça ilginç bulunabilecek anekdotlar yaşanmıştır. 1860'da Mısır'da faaliyetlerde bulunmaya başlayan Presbiteryen misyonerler Kıptîlere Hıristiyan olmayı teklif etmişlerdir. Asiut Başpsikoposu da bu teklife "Biz 1800 yıldır İsa ile yaşıyoruz, ya siz?" şeklinde bir soru ile mukabele etmiştir. Rus Çarı Büyük Petro da, Rus himayesini kabul etmeleri hâlinde Kıptî Mısır'ın Rusya ile birleşebileceğini elçileri aracılığıyla söylese de Kıptî Patriği "Biz Çar'ı koruyanın himayesi altındayız." cevabını vermiştir. Kıptî Patriği, aynı tutumu İngilizlere karşı da sergilemiştir.¹⁶

19.yy'da Mısır'da yaşanan iç karışıklıklar, dış müdahaleler tüm diğer Mısırlılar gibi Kıptîleri de etkilemiştir. 19.yy'ın ortalarında, oluşmakta olan modern Mısır milliyetçiliği, Mısırlı Müslümanlarla Kıptîlerin ortak paydasını oluşturmuştur.¹⁷ Yerel bir Kıptî, Mısır'da "Vatan" adında bir gazete kurarak, Mısır'da yayın yapan Ceridetü'l Mısriyye ce El-Mukattam gazeteleri gibi Osmanlı idaresi aleyhinde yayınlar yapmıştır.¹⁸ Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminde devlet idaresinde görev alan

14 Karpat, Kemal; **Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.65.

15 Pamuk, Bilgehan; "Osmanlılar Zamanında Rum-Ermeni Kiliseleri Arasındaki İlişkiler (Kudüs Örneği)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Erzurum, 2001, s.241-244.

16 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

17 Khashan, Hilal; "Arab Christians As Symbol: Disappearing Christians of the Middle East", **The Middle East Quarterly**, Winter 2001, Volume: VIII, Number: 1, s.7.

18 Bayraktar, Hilmi; "Ortadoğu ile İlgili Ayrılkıç Basın Faaliyetleri Hakkında Sultan II. Abdülhamit'e Sunulan Bazı Layihalar", G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Erişim) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Hilmi%20BAYRAKTAR/BAYRAKTAR,%20H%C4%B0LM%20M%C4%B0.pdf 17.04.13

KIPTİLER

Kıptîlerin,¹⁹ İngiliz sömürgeciliğinde de idarî görevlerde yer alması günümüzde dahi Mısır halkının Müslüman kesiminin tarihsel belleğindeki yerini korumaktadır.²⁰ Sömürge döneminde Suriyeliler, Yahudiler ve Kıptîlerin bazıları, sömürge döneminde ailelerini koruyup kollamışlar, şantaj ve rüşvet yoluyla Batı konsolosluklarının himayesine girmişlerdir. Yine bu dönemde, idarede görev yapan paşalarla sıkı işbirliği yapan Kıptîler ithalat ağırlıklı ticaretten de büyük kazançlar elde etmişlerdir.²¹ Sömürge dönemindeki faaliyetlerine rağmen Kıptîler, Batılılar tarafından çok fazla muhatap alınmamış, bu nedenle de diğer Hıristiyan toplumlarla yeterince diyalog kuramamışlardır. Hatta 1954 yılında ABD'nin Illinois eyaletinde gerçekleştirilen Dünya Kiliseler Konseyi'ne bir seküler iki de dinî temsilciyle katılan Kıptîler, Batılı kilise temsilcilerinin kendilerini "ekümenikliğe yeni katılanlar" olarak nitelendirmesi üzerine şiddetli tepki göstermişlerdir.²² Batılıların Kıptîlere olan ilgisizliği son dönemde azalmaya başlamış, Mısır'da birçok toplumsal ve dini sorunun merkezinde olan Kıptîler, saldırıya maruz kaldıkça Batılıların ilgi odağı olmuşlardır. Kıptîler, günümüzde birçok akademisyen tarafından daha önceleri ihmal edilmiş fakat tarihi, siyasî, toplumsal ve dinî açıdan incelenmesi gereken, derin bir kültüre sahip bir topluluk olarak görülmektedir.

19 Tandoğan; **a.g.e.**, s.14.

20 Purcell; **a.g.m.**, s. 440.

21 Berque, Jacques; **Egypt: Imperialism and Revolution**, Praeger Publishers, New York, 1972, s.186-190

22 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

KIPTİLER

2. KIPTİ MEDENİYETİ

Kıptiler, Mısır medeniyetinin temel taşlarından birini oluşturan bir medeniyet olarak, birçok sanat ve bilim dalında önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.

A. TAKVİM / ZAMAN HESAPLAMALARI

Kıptiler, günümüzde kullanılan miladî takvimin mucidi olarak görülebilirler. Nitekim eski Mısır takviminden alınma olan Kıptî/Diokletianus Takvimi, Roma İmparatoru Diokletianus'un (284-305) tahta çıkış tarihi olan 29 Ağustos 284 Cuma gününü takvimin başlangıcı olarak esas alınmakta ve bu takvimin bir senesi 360 gün ve bir çeyrek gün yani altı saat iken her bir ay otuz gün sürmekte ve şemsî olan bu takvimde her sene sonuna beş gün ilave edilmektedir. Kıpti takvimin ayları; Tût (Thout / 11 Eylül - 10 Ekim), Bâbe (11 Ekim - 9 Kasım), Hatur (Hatour / 10 Kasım - 9 Aralık), Kyhak (Kia'k / 10 Aralık - 8 Ocak), Tubah (Toubeh / 9 Ocak - 7 Şubat), Amchir (8 Şubat - 13 Mart), Baronihat (14 Mart - 8,9 Nisan), Baramftdah (Baramouda / 9,10 Nisan - 8,9 Mayıs), Bashens (Bashans / 9,10 Mayıs - 7, 8 Haziran), Bau'umih (Baounah / 8,9 Haziran - 7, 8 Temmuz), Abib (8, 9 Temmuz - 6, 7 Ağustos), Misrî (7,8 Ağustos - 5, 6 Eylül); artık günü ise Nasy (6, 7 Eylül - 10 Eylül)'dir. Bu takvimin bir benzeri Firavunlar döneminde de hazırlanmıştır. Her iki takvimin yapılmasındaki temel hedef; Nil'in taşma vakitlerini, ekin ekme ve toplama vakitlerini ve vergi dönemlerini belirleyip bir sistematik tesis etmeye çalışmaktır. Ekilebilecek araziler Tût tespit edilip sicil defterlerine kaydedilirdi. Ziraî ve mâlî yıl, Kıptî takvimine, dolayısıyla güneş yılına göre belirlenirdi. Mısır'da Tût ayının ilk günü, yılbaşı olması hasebiyle bayram olarak kutlanırdı. Tût ayının ilk gününün bayram olarak kutlanması geleneği Abbasiler, Fatımiler ve Memlûklüler döneminde de devam etmiştir. Bu âdet öyle benimsenmiştir ki Memlûklüler döneminde bu bayramda yapılacak şenlikleri ve kutlamaları organize etmesi için "Emir-i Nevruz" adında bir görevli belirlenmiştir. Tût ayının ilk gününün bayram olarak kutlanması geleneği 1385 yılına dek devam etmiştir. Osmanlı Devletinin Mısır'a hâkim olduğu dönemde de Kıptî takvimi kullanılmaya devam etmiştir. Fakat takvimin kullanılması Mısır eyaletiyle sınırlı kalmış ve yalnızca mâlî ve idarî işlemlerde, Mısır eyaletine yapılan atamalarda, eyalette verginin tahsil edilme dönemlerinin belirlenmesinde ve devlet harcamalarının düzenlenmesinde kullanılmıştır. Osmanlılar, Kıptî takvimine; Tût-ı Kıptî senesi, şemsiyye-i Kıptiyye gibi isimler vermişlerdir.²³

²³ Tok, Özen; "Osmanlılarda Kıptî Takviminin İdarî ve Mâlî Alanda Kullanımı", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, 2006; 21:366-376.

KIPTİLER

B. ECZACILIK

Kıptiler, eczacılık alanında da çeşitli buluşlara imza atmışlardır. Eczacılık literatürünün Kıptiler tarafından oluşturulduğu iddia edilmektedir. Kıptilerin çalışmalarının ilk örnekleri, 1892 yılında, antik Lepidotonpolis şehrinin yakınlarındaki Meşayih kentinde bulunan iki metre uzunluğundaki 9.yy'dan kalma papirüslerde ortaya çıkmıştır. Yapılan kazılarda ortaya çıkan eserler günümüzde British Museum, Manchester John Rynalds Library ve Berlin Museum'da sergilenmeye devam etmektedir.²⁴

Kıptilerin eczacılık alanında yaptıkları çalışmalar; daha çok katarakt, görme bulanıklığı, görme kaybı, apse, iltihap, trahom üzerine olmuştur. Bu hastalıkların tedavisi için günümüzde ilkel sayılan birtakım tedavi yöntemleri bulunmuştur. Örneğin, kataraktın tedavi edilmesi için keçi safrası ile anne sütünün (özellikle erkek çocuk doğuran anne sütü) karıştırılarak göze uygulanması; kulak ağrısının giderilmesi için afyon, dana yağı ve sütün birlikte eritilip ılıtıldıktan sonra kulağa uygulanması; baş kaşıntısının giderilmesi için tere tohumuna hardalın dövülerek sirkeyle birlikte karıştırılması; ülser tedavisi için balmumu, santal, tuzsuz domuz yağı ve farenin birlikte kaynatılarak hastaya içirilmesi gibi tedavi yöntemleri söz konusudur. Ortaya çıkarılan papirüslerde verilen öğüt ise 'tedavinin para alınmadan yapılmaması' yönündedir. Bunların yanında Kıptiler, ameliyat araç ve gereçlerini de bizzat kendileri üretmişlerdir.²⁵

C. DİĞER SANATLAR

Kıptiler, kilise ikonlarının yapılmasında, taş işçiliğinde, resimde, çamur/kiremit işlerinde, elbise yapımında, fildişi sanatlarında, ahşap oyma ve boyama sanatlarında, dikiş nakışta, dokumacılıkta, halıcılıkta da kendinden sonraki toplumlara etki edecek kadar ilerlemişlerdir. Öyle ki Matisse, Derain ve Picasso gibi sanatçılar Kıptî sanat eserlerinden esinlenerek sanat ürünleri ortaya koymuşlardır.²⁶

Kıptiler, müzik alanında da önemli gelişmeler sağlamışlardır. 1927 yılında İngiliz Ernest Newlandsmith of Oxford'un yaptığı çalışmada, Kıptî kilise müziğinin adeta Doğu-Batı müziklerinin bir sentezi olduğu ortaya koyulmuştur. Aynı çalışmada Kıptî kilise müzikleriyle Gregoryen ilahi sözleri arasında sıkı bir bağlantı kurulduğu ifade edilmiştir.²⁷

24 Dawson, Warren R.; **Ancient Egyptian Medicine**, Kessinger Publishing, LLC, 2010, s.51-52.

25 Dawson; **a.g.e.**, s.52-56.

26 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

27 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

3. KIPTİ HİRİSTİYANLIĞI

A. KIPTİ HİRİSTİYANLIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

M.S. 46 yılında, Hıristiyanlığı din olarak benimseyen Kıptîlerin Hıristiyan dünyasındaki yeri henüz dahi net olarak anlaşılabilmiş değildir. Kıptîler, uzun yıllar boyunca, henüz Hıristiyanlığı kabul etmemiş olan Roma İmparatorluğu tarafından maruz bırakıldıkları dinsel baskılar nedeniyle dinlerini gizlice yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle de diğer Hıristiyan toplumlar ile aralarında sıkı bağlar kuramamışlardır. Roma yönetiminin baskısından kaçmaya çalışanlar ya çöle sığınmak zorunda kalmışlar ya da boya atölyelerinde ve maden ocaklarında hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmışlardır.²⁸ Dolayısıyla Batılıların, 19.yy'a dek Kıptîlerin, Hıristiyan bir topluluk olarak Nil Vadisi'nde yaşadığına dair hiçbir bilgisi bulunmamaktaydı.

Kıptîler, M.S. 200 yılında, Hıristiyan medeniyetinin oluşturulmasına katkıda bulunarak, İncil ve din çalışmaları için İskenderiye Okulunu kurmuşlardır. Bu okul, dünyada Hıristiyan öğretisinin anlatılmasına yönelik ilk çalışma olarak nitelendirilmektedir. Okulda sistematik bir teoloji çalışmasının yürütülmesinin yanı sıra İncilin Kıptî diline çevrilmesi ve Kıptîlerin bir parçası olan Yunan kültürüyle Hıristiyanlığın bağdaştırılması yönünde çalışmalar da yapılmıştır. Bunlara ek olarak Kıptîler, antik tapınakların kiliselere dönüştürülmesinde ve yeni kiliseler kurulmasında da aktif rol oynamışlardır.²⁹ Kıptî inancının oluşturulmasında Kıptî Patrik Cyril önemli katkılarda bulunmuştur.

Kıptîler, din hürriyetlerine Roma İmparatorluğunun Doğu kesiminin İmparatoru Konstanstin'in herkese din hürriyeti sağladığı 313 tarihinde sahip olmuşlardır.³⁰ Bu dönemden itibaren Kıptîler topluluk olma bilinci kazanmışlar, cemaatleşmişler, teşkilatlanmışlar ve kurulu bir manastır sistemine sahip olmuş ve Kıptî dilinde ibadet edilmeye başlanmıştır. Zamanla Yunanca olan ibadet dili de Kıptîce olmuştur. Pachomius'un (290-346) kurduğu manastır sistemi, din adamları yetiştirmekle birlikte, bu kişilerin askerî açıdan gerekli olan niteliklere de sahip olmasını sağlamıştır. Yeme içmeden giyim kuşama bütün davranışlar, manastır tarafından kurala bağlanmış ve buna paralel olarak ceza kanunları oluşturulmaya ve uygulanmaya başlamıştır.³¹

28 Erdem; a.g.m., s.149.

29 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

30 Tandoğan; a.g.e., s.14.

31 Erdem; a.g.m., s.150.

KIPTİLER

Oluşturulan çeşitli kurallar, günümüzde de etkisini sürdürmekte ve genel kabul görmektedir. Kıptî rahibelerin dış elbiseleri tamamen siyahtır ve rahibeler siyah kumaştan bir örtüyü ya da başka bir ince bezi çenelerinin altından geçirerek yüzlerini örtecek şekilde başlarını bağlarlar. Rahibeler, elbiselerinin üzerine omuzlarının üzerine düşen ağır bir şal giyerler. Elbiselerin yere kadar uzanması nedeniyle rahibelerin, ellerinden ve yüzlerinden başka hiçbir vücut azaları görülmez.³²

Dinî inançlar açısından her ne kadar ihtilafa düşse de Aziz Markos tarafından kurulan İskenderiye Kilisesi diğer adıyla Mısır Kilisesi, Afrika'nın ilk kilisesi dolayısıyla da Afrika kiliselerinin anası olarak görülmektedir.³³

Kıptîler, Hıristiyanlığı kabul etmelerinin hemen akabinde, diğer dört İncilin yanı sıra kendilerine mahsus, 'Mısırlılara Göre İncil' ve 'İbranilere Göre İncil' adlarında, konsiller tarafından kabul edilmemiş iki İncili de kutsal kitap olarak kullanmışlardır. Her iki İncil de 3.yy'da koyu Ortodokslar tarafından kaldırılmıştır.³⁴

444 - 454 yılları arasında Kıptî Patrikliği görevini üstlenen Dioscorus, Kıptîlerin Bizans egemenliği altında olmasına rağmen oldukça aktif ve etkili birtakım politikalar izlemiştir. Bizanslılar tarafından "Kilisenin firavunları" olarak nitelendirilen Kıptîlerin, Hıristiyanlık dini üzerindeki etkisini artırmaya yönelik faaliyetleri Bizans yönetimini rahatsız etmiş ve Patrik Dioscorus, Bizans idaresi tarafından önce ev hapsinde tutulmuş, sonra da Karadeniz'in güneyindeki bir bölgeye sürgüne gönderilmiştir. Böylece Kıptîlerin Hıristiyan dünyasındaki etkinlikleri azalmaya başlamıştır.³⁵

451 yılında gerçekleştirilen Dördüncü Konsilde diğer adıyla Kadıköy (Kalkedon) Konsilinde alınan kararlar, Kıptîlerin, Hıristiyanlık tarihi içerisindeki yerleri açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. Konsilde Hz. İsa'ya atfen "Allah-insan"ın iki tabiatlı olduğu yönünde alınan karar, monofizit Kıptîlerin tepkisini çekmiştir. Bu karara göre Hz. İsa, iki ayrı özelliğe sahiptir, hem Allah'tır hem de insandır. Kıptîler ise bunun tam tersini düşünmektedirler. Hz. İsa hem tam bir Allah hem de tam bir insandır, insanlık ve Allahlık özelliği birleşmiştir ve birbirinden ayrılamaz. Böylece Hıristiyanlık inancının temelden değişmesine ve ihtilaflarlar ortaya çıkmasına sebep olan bu karara itiraz eden Kıptîler, diğer kiliselerden ayrılarak kendi kiliselerini kurmuşlardır. Burada enteresan olarak görülebilecek bir nokta da, Kıptîlerin bu dinsel görüş ayrılığını siyasî hususlarla ilişkilendirmesi olmuştur. Monofizitliği tam anlamıyla benimseyen Kıptîler, Doğu kiliseleri içerisinde İstanbul Kilisesi'nin üstünlüğüne karşı çıkmışlar ve düofizitleri "İmparator taraftarı" anlamına gelen "melkit" kelimesiyle tavsif etmişlerdir. Kıptîlerin, bu karşı çıkışları sert bir şekilde Bizans tarafından cezalandırılmıştır. Konsile nispetle Kalkedon Savaşı ya da Kalkedon faciası olarak nitelendirilen bu savaş sonu-

32 Erdem; a.g.m., s.151.

33 Erdem; a.g.m., s.144.

34 Erdem; a.g.m., s.148.

35 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

KIPTİLER

cunda Kıptîler sert bir şekilde bastırılmış, neticede Apollinarius, Kıptîlerin yöneticisi olmak üzere görevlendirilmiştir. Apollinarius, kiliseleri birleştirmeyi kendisine ana hedef olarak belirlemiş, bunu gerçekleştirmenin yolu olarak da Kıptîleri, aşırı vergi yükü, hakaret ve baskıyla sindirme yönteminin benimsenmesini savunmuştur. Buna rağmen Kıptîler, monofizit inanca sahip özerk bir kilise olarak kendi Hıristiyanlık anlayışlarını savunmaya devam etmişlerdir.³⁶

Kıptîler, kiliselerini diğer kiliselerle birleştirmedikleri gibi maruz kaldıkları tüm sindirme faaliyetlerine rağmen kendi Hıristiyanlık anlayışlarının propagandasını yapmaktan vazgeçmemişlerdir. Aktif bir şekilde yürütülen misyonerlik faaliyetleri Britanya topraklarına kadar ulaşırsa da, Kıptîler, ancak kuzeydeki Yukarı Nil ile güneydeki Syene (Asvan) arasında etkili olabilmişlerdir.³⁷

B. KIPTİ İNANÇ YAPISI

Büyük çoğunluğu Ortodoks monofizit inaniş içerisinde olan ve Mısır'daki nüfusları 7 milyonu bulduğu iddia edilen Kıptîler, çoğunlukla Roma Kilisesine bağlı değildirler. Kendi millî kiliselerine sahip olan Kıptîlerin bağımsız ve müstakil bir Patrikleri bulunmaktadır. Hâlihazırdaki Kıptî Patriği, 4 Kasım 2012 tarihinden bu yana bu görevi yürütmekte olan Patrik Tavadros'tur. Tavadros, Kıptî Kilisesinin 118. patriğidir.³⁸ Bir önceki Patrik, gerçek adı Nezir Gared olan Patrik Şenuda, 1971'den 2012 yılına dek bu görevi yürütmüştür. Kahire'de meskûn bulunan Patrik, İskenderiye Başpsikoposluğunun da tarihî ünvanını taşır ve Hıristiyanlığı Mısır'a getiren Aziz Markos'un halefi olarak kabul edilir. Patrik, selefi tarafından tayin edilebilmekle birlikte kilise içerisinde yapılacak seçimle de bu makama gelebilir. Seçim usulünün benimsendiği zamanlarda patrik adayının St. Antoine bölgesine bağlı olarak görev yapan rahiplerden olması şartı aranır. Rahiplerin patrik seçilebilmesi için gerekli olan tek şart, kişinin kendisine Patrikliğe bağımlı hissetmesidir. Dinî bilginin ya da hiyerarşinin Patrik seçiminde hiçbir önemi yoktur. Günümüzde otuz biri Mısır'da, ikisi Sudan'da, biri Kudüs'te ve biri de Doğu Afrika'da olmak üzere Kıptî Kilisesine bağlı 35 psikopos bulunmaktadır. Psikoposlar, Patrik tarafından atanmaktadırlar. Psikoposlar, genelde daha önce rahip olarak kilisede görev yapmış kişiler olmakla birlikte psikopos seçilmek için dul ya da evli olma şartı da aranmaktadır. Papazlar ise otuz yaşın üzerindeki papaz yardımcılarını arasından seçilirler. Rahibelerin büyük çoğunluğu, dul ve fakir kadınlar arasından seçilmektedir. Bunların dışında Patrikliğin idarî işlerini yürütmekle görevli özel sekreterler de bulunmaktadır. Kıptî ruhbanların asıl görevi 'zahitlik'tir. Dünyadan elini eteğini çekip sadece ahiret için çalışmakla görevlidirler.

36 Erdem, a.g.m., s.156-157.

37 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, (Erişim) <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> 10.03.13

38 'Tavadros: Mısırlı Hıristiyanlar için hükümetten güvence istiyoruz', AGOS, 7 Kasım 2012, (Erişim) <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=tavadros-misirli-hristiyanlar-icin-hukumetten-guvence-istiyoruz&haberid=3244> 18.05.13

KIPTİLER

Kıptîlerin yetiştirilmesi için kiliselerin yanı sıra ilahiyat fakültelerinin, Hıristiyan eğitim merkezlerinin ve basın-yayın organlarının da yoğun faaliyetleri bulunmaktadır. Kıptî kilisesinin alanı Mısır'ın da ötesine geçmiş, son dönemde Fransa, İngiltere, İtalya, Avusturya ve Almanya'da Kıptî kiliseler açılmıştır.³⁹

Ana akım Ortodoksluğun yanında Kıptîler arasında Katolik ve Protestan Hıristiyanlar da bulunmaktadır. Katolik Kıptîlerin sayısının 100 bin ila 200 bin arasında olduğu iddia edilmekle birlikte bunların bir kısmı Roma Kilisesine bir kısmı da İskenderiye'ye bağlıdır. Katolik Kıptî inancında din adamları kesinlikle evlenememektedir. Mısırlı Katoliklerin 40 dinî toplantı merkezi, 156 okulu, 55 dispanseri, 15 hastanesi, 5 hayır evi ve 4 adet de yetim evi bulunmaktadır. Katolik Kıptîlerin 87 bin Kıptî ve Müslüman öğrenciye eğitim imkânı sağladığı da ifade edilmektedir.⁴⁰

Protestanlık, Kıptîler arasında 1854 yılından itibaren Amerikalı misyonerlerin çalışmaları neticesinde yayılmaya başlamıştır. Günümüzde Protestan Kıptîlerin başkanlığını papaz Samuel Habib yapmaktadır. Diğer Kıptî cemaatlerine göre daha geç bir dönemde faaliyete başlayan Protestan Kıptî Kilisesi, faaliyetlerini hızlandırmak ve toplumun farklı kesimlerine nüfuz edebilmek için, 1952 yılının aralık ayında İncil Sosyal Kalkınma Derneğini kurmuştur. Barack Obama'nın ABD Başkanı olarak göreve başladığı 2009 yılında Orta Doğu'ya yönelik ABD'nin yeni politikasını açıkladığı yer olan Kahire Amerikan Üniversitesi de bir Protestan kuruluşudur. Günümüzde Protestan Kilisesi; okuma-yazma kursları, meslek edindirme kursları, tarım ve sağlık hizmetleri gibi toplumun ilgisini kendisine çeken faaliyetlerde bulunmaktadır.⁴¹

Kıptîlerin kiliseleri genel olarak, Batının görkemli kiliselerinin aksine oldukça mütevazı bir iç ve dış görünüme sahiptir. Kahire'de bulunan Aziz Meryem Kilisesi, bunun bir istisnasını oluşturmaktadır. Kıptî kiliselerinde heykel bulunmazken, Kıptîlerin önemli bir tarihsel uğraşı alanı olan tasvir sanatının en güzel örneklerini bu kiliselerde görmek mümkündür. Kıptîlerin en önemli ayını Aziz Markos ayinidir. Bu ayin süresince kilise cemaati ayakta beklerler ve bazen de zorunlu hâllerde eğilirler. Ayinin önemli bir özelliği de artık unutulmaya yüz tutmuş bir dil olan Kıptîcenin bu ayin sırasında kullanılıyor olmasıdır. Ayinin bir diğer özelliği de İncilin Arapçaya çevrilerek cemaate karşı okunmasıdır. Kıptîlerin dinsel yükümlükleri, bu ayine katılmak ve kiliseye hizmet etmekten ibarettir. Kıptî Kilisesinde Tanrının bizatihi kendisinin de katıldığına inanılan, vaftiz, tasdik, evharistiya, günah itirafı, rahip takdisi, nikâh ve son yağlama olmak üzere yedi sakramenti bulunmaktadır. Evharistiya, Yunanca bir kelimedir ve "Tanrı'ya şükretme işi" manasına gelmekle birlikte terim olarak, Hz. İsa'nın son akşam yemeği anısına Hıristiyanlarca kutlanılan ekmek-şarap ayinini ifade etmektedir.⁴² Kıptîler, günde yedi defa dua ederler. Oruca oldukça önem veren Kıptîler, yılda

39 Erdem; a.g.m., s.157-165.

40 Erdem; a.g.m., s.165.

41 Erdem; a.g.m., s.165-166.

42 Eroğlu, Ahmet Hikmet; "Evharistiya Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Görüş Ayrılıkları", **AÜSBF Dergisi**, Cilt: 37, Ankara, 1998, s.440.

KIPTİLER

151 gün oruç tutarken, yılın 93 gününü perhiz günü olarak kabul ederler. Kıptî inancı çerçevesinde Cumartesi ve Pazar günleri oruç tutulması mümkün değildir. Kıptîler, evlenmeyi, çocuk sahibi olmak olarak görürler ve evlilik öncesinde hamam, kına, çeyiz gibi âdetlere sahiptirler. Kıptîlerin dinî sembollerini ise; balık, sevgi ve masumiyetin göstergesi güvercin, Hz. İsa'ya atfedilen "Ben asmayım, babam da çiftçidir" sözüne binaen asma, Hz. İsa'nın merhametinin bir göstergesi olarak zeytin ağacı, zafer ve hoşnutluğun simgesi hurma ve Kıptî Haçı oluşturmaktadır.⁴³

Kıptîlerin öncülüğünü yapan Origen, Athanasius, Büyük Cyril, St. Anthony, St. Pachomius, Büyük Şenuda gibi dinî önderlerin Hıristiyan inancına önemli katkıları olmuştur.⁴⁴

43 Erdem, **a.g.m.**, s.168-173.

44 Atiya, Aziz S.; "The Copts and Christian Civilization", COPNET, Erişim <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt> (10.03.13)

4. KIPTİLERİN SİYASİ SERÜVENİ ve KIPTİ SORUNU

A. KIPTİLERİN GENEL DURUMU

Tarihleri, kültürleri, dilleri, dinleri ile binlerce yıldır Mısır topraklarında var olan Kıptîlerin sayısının, 82,5 milyonu aşan Mısır nüfusunun %6'sı ila %15'i arasında bir orana tekabül ettiğine dair çeşitli görüşler bulunsa da Kıptîlerin nüfusuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Tahminlere göre Orta Doğu'da yaklaşık 12 milyon Hıristiyan vardır⁴⁵ ve net olan tek şey, Kıptîlerin, Orta Doğu ülkeleri içerisindeki ve Mısır'daki en büyük azınlık olduklarıdır.

Kıptîler, Mısır'da diğer topluluklardan ve toplumlardan din ve dil bakımından ayrılırlar. Ortodoks mezhebine bağlı ve kendilerine özgü inançları olan Hıristiyan bir topluluk olmaları münasebetiyle inanç ve ibadet bakımından diğer Mısırlılardan ayrılan Kıptîler, dil bakımından ise küçük farklılıklara sahiptirler. Nitekim antik bir dil olan ve kısmen de Yunancadan etkilenen Kıptîce, her ne kadar Kiliseye sıkışmış bir görünüm arz etse de, Arapçanın yanında bazı Kıptîlerce de kullanılmaya devam etmektedir. Kıptîler günümüzde dahi, çocuklarına, Samuel, Girgis, Hanna gibi Kıptî isimleri koymaktadırlar. Dış görünüş itibarıyla Kıptîleri diğer Mısır vatandaşlarından ayırt etmek mümkün olmamaktadır. Kıptîlerin, eğitim düzeyi olarak Müslüman Mısırlılardan daha ileri oldukları ve en alt seviyeden en üst seviyeye her meslek ve gelir grubunda, her tabakada Kıptî bulmanın mümkün olduğu söylenmektedir.⁴⁶

B. KIPTİLERİN HUKUKİ DURUMLARI

Kıptîlerin hukukî sorunlarının temelini, Mısır Medenî Kanunundan kaynaklanan olumsuz ve çelişkili kurallar ve Kıptîlerin kendi aralarındaki mezhepsel inanç ayrılıkları oluşturmaktadır. Medenî Kanunun sosyal ilişkileri düzenleyici rolü, Mısır gibi farklı dinlere mensup insanların ve toplulukların birarada yaşadığı ülkelerde daha baskın bir şekilde hissedilmektedir.

Mısır'da hâlen, 1955 yılında yürürlüğe giren Aile Kanunu geçerliliğini korumaktadır. Bu tarihe kadar, Osmanlı'nın millet sistemine dayalı hukuk kuralları kullanılmamıştır. 1955 Aile Kanunu çerçevesinde, millet sisteminin esaslarından olan, her milletin kendi içerisinde kendi hukuk ku-

45 Khashan; a.g.m., s.5.

46 Purcell; a.g.m., s. 434-435.

KIPTİLER

rallarını uygulama serbestisi yok edilerek Kıptî Mahkemeleri ortadan kaldırılmıştır. En önemlisi de birtakım dini hükümler, Kıptîleri de bağlayıcı hâle gelmiştir.⁴⁷ Bu kanuna göre; Hıristiyan kadın Müslüman erkekle evlenebilirken, Kıptîler için evlenecek her iki tarafın Hıristiyan olması şarttır. Kanuna göre ancak devlet tarafından yetkilendirilmiş kişiler; şahitler ve gerekli bilgi ve belgeler eşliğinde nikah akdini imzalayabilmektedir. Papazın kıymadığı nikâhlar ise Kilise tarafından zina olarak kabul edilmektedir. Boşanma konusunda Kıptî Ortodoks Kilisesinin boşanma şartları; zina, din değiştirme, beş yıl boyunca eşlerin birbirlerinden haber alamaması, yargılama sonunda en az yedi yıl hapse mahkûm edilme, zihinsel hastalık, bulaşıcı hastalık, üç yıl boyunca tedavi edilemeyen iktidarsızlık, ciddi şiddetli geçimsizlik, ahlaksız davranış, en az üç yıl sebepsiz ayrılık, kilise hayatına intisap etme ve ölümdür. Kıptî Katolik Kilisesi zinayı dahi boşanma sebebi olarak kabul etmezken Protestan Kıptîler ise sadece zinayı boşanma sebebi olarak kabul etmektedir. Evlilik yaşı konusunda da her bir kanunda çelişen ifadeler yer almıştır. Mısır Medenî Kanununa göre reşit olma yaşı 21 iken, Mısır Çocuk Kanununa göre kişiler 18 yaşına kadar çocuk sayılmış, Ailenin Statüsü Kanuna göre ise evlilik yaşı erkekler için 18, bayanlar için ise 16 olarak belirlenmiştir. Evlat edinme konusunda da, Kanun, Hıristiyan ailelerin çocuk evlat edinmesini yasaklamıştır. Kendi inançlarının kanunlarda yer almaması üzerine Kıptîler, kanunlarda revizyon yapılmasını istemişler ve bu değişikliği gerçekleştirmek için de çeşitli çalışmalar yapmışlardır. 1978 yılında tüm kilise liderlerinin imzaladığı bir Hıristiyan Aile Statüsü belirlenmeye çalışılmış, ortaya çıkan ortak metin 1980 yılında Mısır Halk Meclisine ve Adalet Bakanlığına gönderildiyse de bu çabadan hiçbir sonuç alınamamıştır. 1998 yılında Kanunda yapılan birtakım değişiklikler de Kıptîlerin isteklerini karşılayamamıştır.⁴⁸

Kıptîlerin en önemli sorunlarından birisi de, kilise inşa etme konusunda yaşadıkları sorunlardır. 19. yy'daki Osmanlı fermanları, Kıptîlerin kilise inşasına birtakım sınırlamalar getirmiştir ve bu fermanlar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.⁴⁹ Bu nedenle Kıptîler, artan nüfuslarının da bir sonucu olarak kilise inşa etmek ve 1000 yıllık bir tarihe sahip kiliselerini onarmak için farklı yöntemler kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Bu yöntemlerden ilki, izinsiz kilise inşa edip, sonra da kesilen cezayı ödemek; ikincisi ise tavuk çiftliği vb. işyeri ya da atölye kurmak için ruhsat alıp bu mekânları kilise olarak inşa etmektir. Kimi zaman bu yöntemler de çıkış yolu olamamaktadır. Nitekim devlete, kilise yapma izni vermenin yanı sıra kilise kapatma yetkisi de kanunlar tarafından verilmiştir.⁵⁰ Kilise işlerine devletin müdahale etmesine, Kıptîler şiddetli tepki göstermektedirler.

47 'Anthropologists Writing About Copts In Postrevolutionary Egypt', Connected In Cairo, 31.08.2012, (Erişim) <http://connectedincairo.com/2012/08/31/anthropologists-on-copts/> 25.04.2013

48 Guindy, Adel; "Family Status Among Egyptian Copts: A Brief Overview", MERIA 11, No: 3, 2007, (Erişim) <http://www.globalpolitician.com/print.asp?id=3472> 27.04.2013

49 Khashan, a.g.m., s.8.

50 Purcell, a.g.m., s. 445.

KIPTİLER

Din değiştirme konusu da Kıptİlerin en çok şikâyetçi olduğu konuların başında gelmektedir. Birçok Kıptİ ihtida edip Müslüman olmaktadır. Kıptİ Kilisesi ise bu durumu, Müslümanların, Kıptİ kadınları ayarttığı şeklinde yorumlamakta ve bu duruma şiddetli tepki göstermektedir. Din değiştirenlere karşı Kıptİ cemaati toplumsal baskı kurarken, kimi zaman “güç kullanma” yoluna dahi gitmektedir. Din değiştirme konusu, Mısır toplumu içerisindeki temel anlaşmazlık noktalarından birisidir.

C. KIPTİLERİN SİYASİ DURUMU

Kıptİlerin siyasî haklar elde etme çabası, ilk olarak 1911 yılında kendisini göstermiştir. Kıptİler, 1911 yılında düzenledikleri bir kongre ile Müslümanlarla eşit olma taleplerini dile getirmişlerdir. Pazar gününün tatil ilan edilmesi, Kıptİ okullarına hükümetin maddî yardımda bulunması, parlamentoya Kıptİ vekillerin de dahil edilmesi bu kongrenin ana temasını oluşturmuştur. Kıptİlerin aktif siyasi katılımını sağlamaya yönelik bu çalışmalar, üzerinden bir asrı geçen bir süre geçmesine rağmen günümüzde de devam etmektedir.⁵¹

Mısır Devletinin kurulduğu dönemde Kıptİler, zenginlikleriyle tanınıyorlardı. Bunun yanı sıra Kıptİlerin en önemli özelliği, yurtdışında eğitim görmüş olmalarıydı. 1952’de Nasır’ın öncülüğünde gerçekleşen Hür Subaylar darbesi, Kıptİlerce büyük bir saygıyla karşılanmasına rağmen büyük burjuvazi mensubu Kıptİler, menfaatlerinin tehlike altına girdiğini düşünmeleri nedeniyle bu darbeyi bir tehdit olarak görmüşlerdir. Devrim sonrasında Nasır’ın, Kıptİlere karşı pozitif bir yaklaşım içerisine girmiş olduğu söylenemez. Nitekim Devrim Komite Konseyinde temsil edilmeyen Kıptİler Wafd Partisi içerisinde siyasal mücadeleye girmişler, Nasır’ın, Wafd Partisini kapatmasıyla da Kıptİlerin siyasî alana entegre olma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu aşamada Nasır, var olan Kıptİ tepkisini biraz olsun dindirmek ve ayrımcılık yapmadığını göstermek için Kıptİler arasından seçtiği kişileri bakan yapmıştır. Nasır’ın olumlu adımını, Kıptİ bakanlar, çeşitli çevrelerle girdikleri karşılıklı menfaat ilişkileriyle boşa çıkarmışlardır. Böylece karşılıklı olarak bir güven eksikliği problemi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Kıptİler, örgütlenme ve çeşitli haklar elde etme çabası içerisine girmişlerdir. Kıptİ Patrik VI. Kirolos’un Nasır ile istediği zaman bire bir görüşebilmesi, yitirilen güvenin tekrar inşa edilmesi ve Kıptİlerin devletle bağlarının korunması açısından olumlu katkı sağlamıştır. Günümüzde de var olan kilise inşa sorununu Nasır, Kıptİlere yılda 25 ila 30 arasında değişen sayılarda kilise inşa edebilmeleri için özel izin vererek çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde Kıptİler arasında radikal hareketler baş gösterdiği için, Kıptİ Patriğinin seçimine dair bir-takım düzenlemeler yapılmıştır. Ateşli radikal gençlerin önünün kesilmesi amacıyla patrik seçilme yaşı 40’a çıkarılmıştır. 1971 yılında Patrik III. şenuda, 48 yaşındayken bu göreve gelmiş ve 2012

51 Khashan, a.g.m., s.8.

KIPTİLER

yılında vefat edinceye dek bu görevi yürütmüştür. Kişilik bakımından oldukça ateşli birisi ve Mısır Basın Birliğinin eski bir üyesi olan Şenuda, göreve geldiği günden itibaren bazen pasif bazen de aktif direniş göstermiş ve Kıptîlerin her alandaki etkinliklerini artırmaya çalışmıştır. 1970'lerde Mısır'da başlayan dine yönelik akımı kutupların daha da keskinleşmesine sebebiyet vermiştir.⁵² Patrik III. Şenuda'nın 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter'a yaptığı ziyaret, Kıptîler açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Şenuda, bu ziyarette Mısır'da 7 milyon Kıptînin yaşadığını açıklamış, bu da Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın büyük bir rahatsızlık duymasına neden olmuştur. Günümüzde gücünü artırmaya çalışan ABD'deki Kıptî diasporasının zemini bu ziyaretle hazırlanmıştır.⁵³

Bu tarihten sonra Mısır otoriteleriyle ilişkileri gerginleşen Kıptîler, Mısır ekonomisinin gelişmemişliğinin topluma yansımaları, gelir paylaşımındaki adaletsizlikler, siyasî ve toplumsal baskı nedeniyle ülke dışına göç etmeye başlamışlardır. Enver Sedat'ın ve Hüsnü Mübarek'in, rejimlerini korumak amacıyla din merkezli çatışmaları körüklemesiyle durumları daha da olumsuzlaşan Kıptîlerin, 1994 Ruanda Soykırımı sonrasında ülke dışına ve Aşağı Mısır bölgesine gerçekleştirildikleri göç olaylarında artış yaşanmıştır. Ülke içerisinde kalan Kıptîler ise zamanla hastanelerini, okullarını bile ayırmak zorunda kalmışlardır.⁵⁴ "Kıptî sorunu"nu reddeden Hüsnü Mübarek'in baskıcı yönetimi, radikal eğilimli Müslüman Kardeşler ile Batı emperyalizminin piyonu olarak görülen Kıptîleri dengeleme politikası, Kıptîlerin siyasal İslamcı bir devletin kurulması tehlikesi nedeniyle korkutulup ulus-devletin yanında yer almak zorunda bırakılması, otoriter yönetimin hak talep edenlere karşı idam, hapis gibi yöntemleri kullanmaktan vazgeçmemesi, tarafları birbirlerine karşı kışkırtması, önceleri birbirlerinin ibadetlerine, mevlit törenlerine katılmaktan dahi çekinmeyen⁵⁵ Kıptîler ve Müslümanlar arasındaki çatışmaların da derinleşmesine neden olmuştur. Sorunları gün be gün artan ve çözülemez hâle gelen Kıptîler, Mübarek yönetimi döneminde, 1998 yılında başkaldırmaya başlamışlar ve günümüze dek devam eden bir şekilde taleplerini protesto gösterileri düzenleyerek dile getirmeye çalışmışlardır.⁵⁶ Tüm bu mücadelelere rağmen Kıptîler, 2005 yılında yapılan seçimlerde daha da etkisizleştirilmiştir. NDP'nin 444 milletvekili adaylığından sadece 2'si Kıptîlere ayrılmıştır. Kıptîler günümüzde de kolluk kuvvetlerinde ve parlamentoda yeterince temsil edilememektedirler.

Mısır içerisindeki çabalarının sonuç vermeyeceğini zamanla anlayan Kıptîler, Avrupa ülkelerinde, Kanada'da ve ABD'de⁵⁷ bilinçli bir diaspora oluşturma faaliyetlerine girişmişlerdir. Özellikle

52 Purcell; **a.g.m.**, s. 436.

53 Tandoğan; **a.g.e.**, s.15.

54 Michael, Marc; "Is liberalism killing the Copts?", Al Jazeera, 20.10.2011, (Erişim) <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/11/2011111616317813239.html> 28.04.2013

55 'Anthropologists Writing About Copts In Postrevolutionary Egypt', Connected In Cairo, 31.08.2012, (Erişim) <http://connectedincairo.com/2012/08/31/anthropologists-on-copts/> 25.04.2013

56 Purcell; **a.g.m.**, s. 440.

57 Michael, Mark; "Is liberalism killing the Copts?", Al Jazeera, 20.10.2011, (Erişim) <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/11/2011111616317813239.html> 28.04.2013

KIPTİLER

ABD'deki Kıptî diasporası, gün geçtikçe güçlenmekte ve daha aktif bir siyaset izlemektedir. ABD'deki Kıptî diasporaları; American Coptic Association, US Copts Association, American Coptic Union, Coptic Assembly of America'dır. ABD'de baskı grubu olmaya çalışan Kıptî diasporasının temel istekleri; Kıptîler için eşit hakların sağlanması, insan hakları konusunda iyileşmelerin sağlanması, devlet kurumlarında Kıptîlerin adil bir şekilde temsil edilmesi ve dinî özgürlüklerin sağlanmasıdır. Mısır ekonomisinin ABD'nin hibe ve yardımlarına muhtaç hâli, ABD üzerinden Mübarek yönetimine baskı yapmaya çalışan ve Mısır'da daha önce dile getirdikleri istekleri "ulusal birliğe ve topluluklar arasındaki kardeşliğe zarar vereceği" gerekçesiyle reddedilen⁵⁸ Kıptîlerin, çoğu zaman başarılı olmasını sağlamıştır. Fakat bu başarı, geniş çaplı değil, kısmî reformlarla sınırlı kalmıştır.⁵⁹ Rejim, Kıptîleri himaye ettiğini savunurken, Patrik III. Şenuda da, Mübarek'in "Kıptîlerin hamisi" rolünü kabul etmiş ve Mübarek'e destek vermekten kaçınmamıştır. Hatta Mübarek'in aleyhinde demeç veren bir papaz Kiliseden atılmıştır. Bu tür olaylar da Mübarek karşıtı Müslümanlar arasında Kıptî imajının olumsuzlaşmasına katkı sağlamıştır.

Kıptîler, haklarını savunmak amacıyla "Vatani" adında bir gazete kurmuşlardır ve bu gazetenin başında Yusuf Sidhum adında seküler dünya görüşüne sahip olan bir editör bulunmaktadır. Kıptîlerin, esasında güçlü bir temsil sorunu bulunmaktadır. Kilise, politik olarak en önde görünmeye çalışsa da liberal Kıptîler, manevi olmayan konularda Kilisenin tüm Kıptîler adına beyanatta bulunamayacağını belirtmektedirler.⁶⁰

Siyaseten büyük mücadeleler veren Kıptî toplumunun, temsil açısından belki de en büyük başarısı, Kıptî Mısırlı diplomat Boutros Boutros-Ghali'nin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği görevinde bulunmuş olmasıdır. BM'nin altıncı Genel Sekreteri olan Boutros-Ghali 1 Ocak 1992'de, yetmiş yaşındayken bu görevi yürütmeye başlamıştır. Boutros-Ghali'nin BM Sekreterliğinden önceki görevi ise Dışişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakan Yardımcılığıdır. 1977-1991 yılları arasında bu görevi yürüten Boutros-Ghali, bunun dışında akademisyenlik ve yargıçlık görevlerinde de bulunmuştur. BM Genel Sekreteri olmadan önce ise Sosyalist Enternasyonal'in başkan yardımcılığı görevini de üstlenmiştir. Boutros-Ghali beş yıl boyunca BM Genel Sekreterliği görevini yerine getirmiş, görev süresinin dolmasının hemen ardından da Mısır'daki insan hakları ihlallerini incelemek için "İnsan Hakları Ulusal Konseyini" kurmuştur.⁶¹

58 Al Amrani, Issandr; "The Emergence of a "Coptic Question" in Egypt", **MERIP**, 28.04.2006, (Erişim) <http://www.merip.org/mero/mero042806> 22.04.2013

59 Kuşcu, Işık; "Amerika'daki Mısır Diasporasının 2011 Mısır Devrimi Sırasındaki ve Sonrasındaki Rolü", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt: 4, Sayı: 1, Ankara, Temmuz 2012, s.121-142.

60 Al Amrani, Issandr; "The Emergence of a "Coptic Question" in Egypt", **MERIP**, 28.04.2006, (Erişim) <http://www.merip.org/mero/mero042806> 22.04.2013

61 "Boutros Boutros-Ghali (Egypt)", United Nations Press Release, November 15, 1996, (Erişim) <http://www.un.org/Overview/SG/sg6bio.html> 09.06.2013

KIPTİLER

D. DEVRİMİN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA YAŞANAN ŞİDDET OLAYLARI

Son on yıllık süreç içerisinde Kıptîlerin içerisinde rol aldığı ve Mısır'ın toplumsal yapısını derinden etkileyen şiddet içerikli birçok önemli olay meydana gelmiştir.

2005 yılında, oldukça enteresan bir olay vuku bulmuştur. Emekli bir papazın eşi olan Wafa Konstantin isminde bir bayan, din değiştirerek Müslüman olmuş, bu nedenle de eşi tarafından rehin alınmıştır. Polislerin kurtadığı yaşlı bayan, polislerden kendisini Hıristiyan dincilere karşı korumasını istemiştir.⁶²

Bu dönemde sıklıkla yaşanan din değiştirme olayları nedeniyle, Kilise, propaganda amaçlı bir video hazırlamış ve bunu halka dağıtmıştır. “Önceden Gözlerim Kapalıydı, Şimdi Görüyorum” adındaki videoda, Kıptî gençlerin hangi yöntemlerle kandırılarak Müslümanlaştırıldıkları, Müslüman olduktan sonra Müslümanların hangi ahlaksızlıklarına şahit oldukları anlatılmaya çalışılmış, neticesinde bu video, toplumda büyük infial yaratmıştır. Patrik Şenuda'nın, bu videodan dolayı özür dilememesi üzerine, 21 Ekim 2005 tarihinde, Cuma namazı sonrasında, 5.000 kadar Müslüman, ilgili videonun dağıtımını yapan kilisenin önünde protesto gösterisi yapmış, protestonun çatışmaya dönüşmesi neticesinde üç kişi ölmüş 150 kişi ise yaralanmıştır. Yaşanan bu olay nedeniyle yapılan soruşturma bir türlü tamamlanamamış ve olay aydınlığa kavuşmamıştır.

14 Nisan 2006 tarihinde Muhammed Salahaddin Abdurrezzak isimli bir şahıs, İskenderiye'deki Mar Girgis Kilisesinde, kilise cemaatinden üç kişiyi bıçaklamış, bu saldırıda 78 yaşındaki Nushi Atta Girgis isimli bir Kıptî hayatını kaybetmiş, bununla da yetinmeyen saldırgan farklı iki kiliseye de aynı gün içerisinde saldırı düzenlenmiş, dördüncü hedefine de saldırmak üzereyken Mısır polisi tarafından yakalanmıştır. Bu olay üzerine 15 Nisan 2006 tarihinde, cenaze öncesi ve sonrasında Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarda 40 kişi yaralanırken, bir Müslüman hayatını kaybetmiştir. Kıptîlerin “Canımız, kanımız sana feda olsun ey Mesih” şeklinde slogan attıkları olaylar, ertesi gün de devam etmiş ve İskenderiye'de asayiş tam olarak sağlanamamıştır. Mısırlı yetkililer tarafından, bıçaklı saldırganın, “akıl hastası” olduğunun ilan edilmesi, Kıptîleri daha da öfkelenmiştir.⁶³

Mısır toplumunda, bu çatışmaların ABD tarafından desteklendiği düşüncesi yaygın olarak kabul görmektedir. Nitekim olayların öncesinde de 16-18 Kasım 2005 tarihlerinde, Neo-conlardan ve evanjeliklerden destek alan Kıptîlerin öncülüğünde, Washington'da Birinci Kıptî Sorunu Konferansı düzenlenmiştir. Al Ahrar ve Al Wafd gibi gazeteler de, olayların komplo olduğu düşüncesinde birleşmişlerdir. Al Jazeera'nin, bu süreçte kışkırtıcı yayınlar yapması da büyük bir tepki

62 Al Amrani, Issandr; “The Emergence of a “Coptic Question” in Egypt”, MERIP, 28.04.2006, Erişim <http://www.merip.org/mero/mero042806> (22.04.2013)

63 Al Amrani, Issandr ;“The Emergence of a “Coptic Question” in Egypt”, MERIP, 28.04.2006, Erişim <http://www.merip.org/mero/mero042806> (22.04.2013)

KIPTİLER

görmüştür. Çözümün sağlanmasına yönelik olarak Devlet Başkanı Mübarek, Kıptî kiliselerini tamir ettirmiş, Yukarı Mısır'daki Qina şehrine de Kıptî vali atamıştır. Bunun yanı sıra sivil toplumda da çeşitli çözüm yolları aranmış, bu maksatla, Mısırlı Saad Eddin, İbrahim kurmuş olduğu İbn-i Haldun Kalkınma Çalışmaları Merkezi adında bir düşünce kuruluşu bünyesinde çalışmalar yaparak bu sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştır.⁶⁴ 2000 yılında bu merkezi açan Saad Eddin İbrahim, 2000 yılında hapse atılmış, 2003 yılındaki beraatine kadar iki defa Yüksek Güvenlik Mahkemesi tarafından yedi yıl süreli cezalara mahkûm edilmiştir. Saad Eddin İbrahim'e yöneltilen suçlamalar, araştırma merkezi için usulsüz para toplama, sahte oy kartları ve seçim listeleri düzenlemek için zimmetine para geçirme ve bu hususta başka kişilerle işbirliği yapma, yaydığı yanlış bilgilerle ülkenin itibarını zedeleme, Mısır aleyhinde yapılacak bir film için usulsüz yollardan ve yurtdışından para toplama şeklinde olmuştur.⁶⁵

1 Ocak 2011 tarihinde İskenderiye'de büyük bir kilise olan Şehitler Kilisesine intihar saldırısı gerçekleştirilmiş, saldırıda 21 kişi ölmüş, 96 kişi yaralanmıştır. Yine 2011 yılının ocak ayında 71 yaşındaki bir Kıptî, bir sivil polis tarafından öldürülmüştür. 7 Mayıs 2011 tarihinde de, 2005 yılında yaşanan olayın bir benzeri yaşanmış, eşi İslam'ı seçen bir rahip eşini alıkoymuş, bu da Kahire'deki İmbaba bölgesinde Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar esnasında da 12 kişi ölmüş, 200'den fazla kişi de yaralanmıştır. Bu olaydan bir hafta sonra ise yine aynı bölgede Müslüman gençler ile Hıristiyan gençler arasında kavga çıkmış ve kavga sırasında 55 kişi yaralanmıştır. 30 Eylül 2011 tarihinde Asvan Vileyeti'nin Edfu şehrine bağlı El Marinab köyünde bulunan St. George Kilisesi radikal dinciler tarafından kısmen yıkılmış, kilisenin civarında oturan iki Kıptînin ise evi yakılmıştır. Akabinde gelişen olaylarda hükümet protesto edilmiş ve Hıristiyanlar arasında savunma bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. 9 Ekim 2011 tarihi ise, Mısır'da "kanlı Pazar" olarak nitelendirilmektedir. Kimlikleri henüz tam olarak bilinmeyen ve asker oldukları iddia edilen şahısların, kaçak olarak inşa edildiği İçişleri Bakanı tarafından açıklanan bir kilisedeki Kıptîlere saldırması sonucunda 26 kişi ölmüş 300'den fazla kişi yaralanmıştır. Vahşeti andıran görüntülerin ortaya çıktığı olaylarda 17 kişinin askeri araçlar tarafından ezildiği ortaya çıkmıştır.⁶⁶ Medya ölenleri "kurban" olarak nitelendirmiş, olayları protesto eden Kıptîler, Maspero'daki devlet televizyonunun önünde toplanmışlardır. Kıptîler, Maspero'da gösteri yaparken bazı Müslümanlar da Kıptîlere destek vermiştir.

64 Al Amrani, Issandr; "The Emergence of a "Coptic Question" in Egypt", MERIP, 28.04.2006, Erişim <http://www.merip.org/mero/mero042806> (22.04.2013)

65 Laçiner, Sedat; Celalifer Ekinci, Arzu; "11 Eylül Sonrası Ortadoğu", Ankara, USAK Yayınları, 2011, "Serpil Açıklan, '11 Eylül Sonrası Mısır-Amerikan İlişkileri ve Mısır İç Siyaseti'", s.402.

66 "Fatura Mareşal'a çıktı", Hürriyet, 11.10.11, (Erişim) http://www.hurriyet.com.tr/planet/18950511_.asp 21.05.2013

KIPTİLER

E. DEVRİM SONRASINDA KIPTİLERİN DURUMU

Devrim öncesinde ortak düşman Hüsnü Mübarek'e karşı sergilenen ortak tavır, devrim sonrasında değişmiş, devrim sürecine büyük umutlarla katılan Kiptiler, tekrar bir ümitsizlik dönemine girmişlerdir. Devrimin hemen sonrasında yönetimi ele geçiren Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin Kiptilere karşı yaklaşımı oldukça olumsuzdur. Kiptiler, diğer Mısırlılar ile eşit haklara sahip olacaklarını düşünürlerken devrim sonrasında sık sık Yüksek Konsey'in göz yumduğu ya da engellemekte aciz kaldığı saldırılara karşı kendilerini korumak zorunda oldukları bir ortamla baş başa kalmışlardır. Bunun yanında Mısır toplumunda da kutuplaşma hâli günden güne bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.⁶⁷ Müslüman din adamı olduğu iddia edilen kişilerin nefret suçu işlemesi de ayrışmayı artırmaktadır. Son olarak Dr. Wagdi Ghoneim isimli bir şahıs, Kiptileri Mısır'daki Haçlılar olarak nitelendirmiş, Kiptî Patrik Şenuda'nın ölmesi için Allah'a dua etmiş, kendisini cehennem ve lanetle müjdelemiş, Tahrir'de Mursi'nin Kiptiler tarafından protesto edilmesini sert bir şekilde eleştirmiş, Mısır'ın İslam ülkesi olduğunu, şeriatı benimsemeyenlerin Hıristiyan ülkelere gidebileceğini, Kiptilerin birer hayvan olduğunu, Allah'ın da hayvanlara iyi davranılmasını emrettiğini, ABD'nin tıpkı Irak'ta olduğu gibi Hıristiyanları korumayacağını, Kiptilerin sayısının da Kiptilerin iddia ettiği gibi 15 milyon değil 4 milyon olduğunu ifade etmiştir. Bu tür sözler toplumdaki gerilimin artmasına sebebiyet vermektedir. Ve her geçen gün bu sözlere yenileri eklenmektedir. Son olarak 2013 yılının mart ayında bir imam, ABD'nin Mısır'daki Hıristiyanların cizyesini ödemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸

Devrim sürecinde bireysel hak ve özgürlükler, bağımsız kilise ve Hıristiyan okulları konularında talepleri olan Kiptiler, devrim sürecinde daha çok liberallerin yanında yer almışlardır. Kiptiler, aynı şekilde yeni anayasanın yapılması aşamasında da İslamî gruplara karşı liberallerle hareket etmişlerdir. Devrim sürecinde Müslüman-Hıristiyan ayrımına vurgu yapmayan ve Müslüman halkın tepkisini çekecek açıklamalardan uzak duran Kiptiler, anayasaya konulması planlanan "Zat-ı İlahi koruma altındadır ve dokunulmazdır, aynı şekilde peygamberlerin, müminlerin annelerinin, dört büyük halifenin ve sahabenin zatlari da dokunulmazdır" ibaresine karşı çıkmışlarsa da bu metnin anayasaya girmesine engel olamamışlardır.

Bütün bu olanlara rağmen, Mısır toplumunu birarada tutmak için sağduyulu davranan kesimler de bulunmaktadır. Bu kesimlerin olumlu davranışları gelecek açısından bir nebze de olsa ümit vermektedir.

Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin ardından Devlet Başkanı seçilen Müslüman Kardeşler kökenli Muhammed Mursi, Kiptî toplumunun devletle bağlarını güçlendirmeye çalışan adımlar

67 Kuşcu, Işık; a.g.m., s.121-142.

68 İbrahim, Raymond; "Egyptian Cleric Threatens Christian Copts with Genocide", Gatestone Institute, 28.12.2012, (Erişim) <http://www.raymondibrahim.com/from-the-arab-world/egyptian-cleric-threatens-christian-copts-with-genocide/> 26.04.2013

KIPTİLER

atmaya çalışmıştır. Mursi, kabinesindeki bir bakanlığı Kıptilere verdiyse de bu Kıptileri memnun etmeye yetmemiştir. Toplumsal barışı sağlamaya yönelik birtakım adımlar atmaya çalışan Müslüman Kardeşler de 2013 yılı için Kıptilere kutlama mesajı yollamıştır.⁶⁹ Müslüman Kardeşler, bu tutumlarını devrim öncesinde de sürdürmüşlerdir. Örneğin 2005 seçimlerinde önemli başarılar elde eden Müslüman Kardeşler'in lideri Abdul Munim el-Futuh, bir yazı yayınlamış, bu yazıya "Kıptî kardeşlerim" hitabıyla başlamış, Kıptî ve Müslüman toplumun ortak tarihine vurgu yaparak Kıptilerin de Mısır'da eşit vatandaş olarak yer almaları gerektiğinin altını çizmiştir. Kendi inanışlarından başkasına olumlu bakmayan Selefiler ise siyasetin doğası gereği daha ılımlı söylemlere doğru kaymaktadırlar.⁷⁰

Toplumsal barışı sağlamak açısından, yeni patrik Tavadros'un olumlu yaklaşımı bir şans olarak görülebilir. Nitekim Tavadros, göreve geldiği günden bu yana; işgal altındaki Kudüs'ü ziyaret etmeyeceğini, İslamcıların yükselişinden rahatsız olmadığını, Ezher ile Kilisenin ilişkilerinin iyi olduğunu, Kilisenin siyasi değil ruhani bir kurum olduğunu ifade etmiştir. Tavadros, Kıptilerin en önemli sorunlarının marjinalleştirilmek olduğunu belirtmeyi ihmal etmemiş, gerçek anlamda reformlar yapılması gerektiğini belirtmiştir.⁷¹

69 Tandoğan; **a.g.e.**, s.18, 83-90.

70 Laçiner, Sedat; Celalifer Ekinci, Arzu; **a.g.e.**, s.402.

71 'Tavadros: Mısırlı Hristiyanlar için hükümetten güvence istiyoruz', AGOS, 7 Kasım 2012, Erişim <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=tavadros-misirli-hristiyanlar-icin-hukumetten-guvence-istiyoruz&haberid=3244> (18.05.13)

5. SONUÇ

Küreselleşmekte olan dünyamızdaki muhtemel mikro-milliyetçilik hareketlerini göz önünde bulundurduğumuzda, köklü geçmişi ve kalifiye insan gücüyle Mısır'a katkıda bulunmasından kuşku duyulmayacak olan Kıptîlerin, maruz kaldıkları insan hakları ihlallerinin giderilmesi, katılımcı demokrasi çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı organlarının yanı sıra kolluk kuvvetlerinde de yeteri şekilde temsil edilmeleri, her türlü radikal saldırıdan korunmaları, ortak bir gelecek inşa edilmesi hususunda Müslüman kesimle birlikte hareket etmelerinin sağlanması hem Mısır açısından hem de Kıptîler açısından büyük kazanç sağlayacaktır. Bu sayede oluşturulacak barış ve hoşgörü ortamı çok-dinli bir toplum olarak Mısır toplumunu belki de eski güçlü medeniyetlerinin bir benzerini oluşturmaya götürecektir. Aksi bir tutum ise sosyal, toplumsal ve ekonomik açıdan patlamaya hazır durumda olan toplumların çatışmasına neden olacak, böylece mevcut coğrafyada farklı yapıları ve farklı sınırları ortaya çıkacaktır.

KIPTİLER

Kaynakça

- AL AMRANI, Issandr; “The Emergence of a “Coptic Question” in Egypt”, **MERIP**, 28.04.2006, <http://www.merip.org/mero/mero042806>
- ‘Anthropologists Writing About Copts In Postrevolutionary Egypt’, **Connected In Cairo**, 31.08.2012, <http://connectedincairo.com/2012/08/31/anthropologists-on-copts/>
- ATIYA, Aziz S.; “The Copts and Christian Civilization”, **COPNET**, <http://www.coptic.net/articles/CoptsAndChristendom.txt>
- BAYRAKTAR, Hilmi; “Ortadoğu ile İlgili Ayrılıkçı Basın Faaliyetleri Hakkında Sultan II. Abdülhamit’e Sunulan Bazı Layihalar”, **G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erişim <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sosmak/makaleler/Hilmi%20BAYRAKTAR/BAYRAKTAR,%20H%C4%B0LM%C4%B0.pdf>
- BERQUE, Jacques; **Egypt: Imperialism and Revolution**, Praeger Publishers, New York, 1972.
- “Boutros Boutros-Ghali (Egypt)”; **United Nations Press Release**, November 15, 1996, <http://www.un.org/Overview/SG/sg6bio.html>
- DAWSON, Warren R.; **Ancient Egyptian Medicine**, Kessinger Publishing, LLC, 2010.
- ERDEM, Mustafa; “Kıptî Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt: 36, Sayı: 1, Ankara, 1997.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet; “Evharistiya Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Görüş Ayrılıkları”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt: 37, Ankara, 1998.
- “Fatura Mareşal’a çıktı”; **Hürriyet**, 11.10.11, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18950511.asp>
- GUINDY, Adel; “Family Status Among Egyptian Copts: A Brief Overview”, **MERIA 11**, No: 3, 2007, <http://www.globalpolitician.com/print.asp?id=3472>
- İBRAHİM, Raymond; “Egyptian Cleric Threatens Christian Copts with Genocide”, **Gatestone Institute**, 28.12.2012, <http://www.raymondibrahim.com/from-the-arab-world/egyptian-cleric-threatens-christian-copts-with-genocide/>
- KARPAT, Kemal; **Ortadoğu’da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- KHASHAN, Hilal; “Arab Christians As Symbol: Disappearing Christians of the Middle East”, **The Middle East Quarterly**, Winter 2001, Volume: VIII, Number: 1.
- KUŞCU, Işık; “Amerika’daki Mısır Diasporasının 2011 Mısır Devrimi Sırasındaki ve Sonrasındaki Rolü”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt: 4, Sayı: 1, Temmuz 2012, Ankara.
- LAÇİNER, Sedat; CELALİFER EKİNCİ, Arzu; **11 Eylül Sonrası Ortadoğu**, USAK Yayınları,

KIPTİLER

Ankara, 2011.

MICHAEL, Marc; "Is liberalism killing the Copts?", **Al Jazeera**, 20.10.2011, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/11/2011111616317813239.html>

Online Etymology Dictionary, http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=copt&searchmode=none ve http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=egypt&searchmode=none

PAMUK, Bilgehan; "Osmanlılar Zamanında Rum-Ermeni Kiliseleri Arasındaki İlişkiler (Kudüs Örneği)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Erzurum, 2001.

PURCELL, Mark; "A Place For the Copts: Imagined Territory and Spatial Conflict in Egypt", **Cultural Geographies**, October 1998.

TANDOĞAN, Ali; **Arap Baharı Sürecinde Mısır**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

'Tavadros: Mısırlı Hristiyanlar için hükümetten güvence istiyoruz', AGOS, 7 Kasım 2012, <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=tavadros-misirli-hristiyanlar-icin-hukumetten-guvence-istiyoruz&haberid=3244>

TOK, Özen, "Osmanlılarda Kıptî Takviminin İdarî ve Malî Alanda Kullanımı", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kayseri, 2006.